

Др Срђан Н. Шаркић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Sarkic@pf.uns.ac.rs

РУСКИ ПРОЈЕКТИ ДРЖАВНОГ УРЕЂЕЊА УСТАНИЧКЕ СРБИЈЕ¹

(Трећи део – Савети кнеза Прозоровског)²

Сажетак: Први део рада посвећен је анализи садржине писма која је 13. маја 1808. године упутио Карађорђу кнез Александар Прозоровски (1732-1809), руски фелдмаршал и врховни заповедник Дунавске армије. Имајући у виду примирје насилно потписивањем мировног уговора у Тилзију између Наполеона Бонапарте и руског цара Александра I, кнез Прозоровски саветује Карађорђа како да осигура личну и имовинску безбедност хришћанског сјановништва у ослобођеним српским крајевима.

Други део рада посвећен је кореспонденцији коју су крајем 1808. године водили кнез Прозоровски и Константин Родофиникин, руски представник у Србији, а која се односила на новонастале околности након потписивања такозване Ерфуртске конвенције (12. октобар 1808). Двојица руских државника разматрају какво би требало да буде државно и друштвено уређење устаничке Србије, након потписивања мировног уговора са Турском. Али, како су се политичке прилике измениле и примирје није закључено, њихови предлози и сујестичје нису остварени.

Кључне речи: Карађорђе, Прозоровски, Родофиникин, Вожд, Сенат, савети, Русија, Србија, Турска.

¹ Рад је посвећен пројекту “Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (Србија и ЕУ),“ чији је носилац Правни факултет Универзитета у Новом Саду.

² Рад који је пред читаоцем представља трећи део студије посвећене руским пројектима државног уређења устаничке Србије (1804-1813). У броју XLVII-2/2013 Зборника радова Правног факултета у Новом Саду објавио сам први део студије под насловом *Такозвана „Паулучијева конвенција“* (стр. 25-37). У броју XLVIII-2/2014, објављен је други део насловљен *Родофиникинов пројекат* (стр. 25-37), а ова расправа представља логичан наставак претходне две.

Руски фелдмаршал кнез Александар Александрович Прозоровски, врховни заповедник руске армије која је у рату Русије и Турске, вођеном од 1806. до 1812. године, оперисала у Влашкој и Молдавији (такозваним Дунавским кнежевинама) у два наврата је изразио своје мишљење везано за државно и друштвено уређење устаничке Србије. Први пут у писму кога је 13. маја 1808. године упутио Карађорђу и други пут у кореспонденцији коју је крајем 1808. године водио са руским представником у Србији Константином Константиновичем Родофиникином.

а) Писмо кнеза Прозоровског Карађорђу (13. мај 1808)

Историјски увод. – Као последица мировног споразума у Тилзиту, потписаног 7. јула 1807. године између Наполеона Бонапарте и руског цара Александра I,³ склопљено је и примирје између Русије и Турске у тврђави на дунавском острву Слобозија, у близини града Ђурђу (Giurgiu, данас у Румунији), смештеног на левој обали Дунава, наспрам бугарског града Русе (турски Rusçuk) на десној обали. Мировни уговор у Слобозији био је од необичне важности за српске устанике, јер је то био први акт којим је Русија отворено исказала свој заштитнички однос према Србији. Тако је крајем 1807. године „српски устанак био крунисан успехом у свима правцима. Устаници су не само очистили земљу од Турака, већ су имали и градове у својим рукама и задобили су моћног заштитника у Русији.“⁴

Како је примирје у Србији потрајало од 12. августа 1807, па све до краја марта 1809, савремени документи нас обавештавају да су у том раздобљу оживеле скоро све гране привредног живота, посебно трговина.⁵ Опустела поља су поново почела да се обрађују, а обновљени су и неки рудници. Донете су биле и одлуке о течају различитих монета које су тада биле у оптицају у Србији, о наплати царина и скеларина, о наплаћивању

³ Под називом Тилзитски мир данас подразумевамо два мировна уговора потписана између Француске и Русије (7. јула 1807) и Француске и Пруске (9. јула 1807). Након тешког пораза кога је француска Велика Армија нанела руској војсци у бици код Фридланда (14. јуна 1807), и тиме окончано ратовање такозване Четврте коалиције, Наполеон Бонапарта и цар Александар I састали су се на једном сплаву наспрм реке Њемен, код руског града Тилзита. Два цара су се споразумела о обустави непријатељстава и склапању пријатељског савеза. Француска је обећала помоћ Русији у рату против Турске, а Русија се обавезала да започне рат против Енглеске и прихвати континенталну блокаду. Русија ће поттицати Финску у њеној борби за ослобођење од Шведске, повући ће се из Влашке и Молдавије, које је окупирала 1806, и предаће Француској Јонска острва и Котор, заузете такође 1806. Уговором Француске и Пруске, немачка краљевина је била принуђена да се одрекне половине своје територије. На прилике у Србији уговор Француске и Пруске није никакао утицао, за разлику од споразума Француске и Русије.

⁴ М. Гавриловић, *Из нове српске историје*, Београд 1926, стр. 76-77.

⁵ Извоз робе из Аустрије у Србију достигао је био 1.600.000 форинти.

такси за свештеничке услуге и о наплаћивању свештеничког бира. Организована је била и продаја турских кућа у корист државе. Поведено је више рачуна о државном буџету, о уредном прикупљању дажбина као и о располагању дохотком у житу и храни. Одлучено је било да се сваке године о Новој години (такозваном „малом Божићу“) одржавају скупштине на којима ће старешине полагати рачуне о прикупљању и коришћењу средстава, саветовати се са Карађорђем и Совјетом, одговарати на жалбе и тужбе из народа и решавати друга важна питања из области законодавства. Подигнута је била барутана у Страгарима и тополивица и звоноливица у Београдском доњем граду. Совјет је 26. октобра 1807. издао распис о оснивању судова у свим варошима и селима, о њиховом саставу и надлежности. Обављен је попис становништва ради регрутовања, унапређена је поштанска служба подизањем нових мезулхана,⁶ организован је један батаљон регуларне војске у Београду и образована једна батерија топова, а почело се и са увежбавањем народне војске по свим градовима и пограничним шанчевима.

На пољу просвећивања народа отворене су одмах након ослобођења Београда две школе, једна с једним и друга са два разреда, а потом је у главним варошима сваке нахије основана по једна школа с два разреда. Знаменити просветитељ српски Доситеј Обрадовић купио је једну кућу за отварање штампарије, а 1808 отпочела је са радом у Београду и Велика школа.⁷

У тим околностима Карађорђу је 13. маја 1808. године упутио једно занимљиво писмо кнез Александар Александрович Прозоровски, руски фелдмаршал и врховни заповедник Дунавске армије.⁸

⁶ Правилно је *мензилхане*, турске поштанске станице где су се држали у приправности одморни коњи за татарско-поштаре. Турски *menzil*, арапски *mänzil*, место где су поштари одјихавали, место где се одседа, дословно „коначиште“ и турски, односно персијски *hane* = кућа. А. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo 1985, str. 458.

⁷ D, Janković, *Srpska država Prvog ustanka*, Beograd 1984, str. 139-140.

⁸ Александар Александрович Прозоровски (руски Александр Александрович Прозоровский, 1732-1809) руски војсковођа, тридесет осми фелдмаршал Русије и гувернер Москве, потомак старе племићке породице која је водила порекло још од Рјурика (вођа Варјага и родоначелник прве династије руских владара, који је 862. основао насеље Холмгард, у близини данашњег Новгорода). Са десет година ступио је у Семјоновски пук, заједно са казније прослављеним војсковођом Суворовим. Мада су њих двојица били даљи рођаци, никад се нису баш много уважавали. У чину капетана Прозоровски је учествовао у Седмогодишњем рату (1756-1763): у бици код Грос-Јегерсдорфа (Gross-Jägersdorf) био је рањен, а посебно се истакао у бици код Кунерсдорфа (Kunersdorf) и унапређен у чин пуковника. Генерал је постао 1766. и учествовао је у угушивању такозване Конфедерације из Бара (савеза пољског ситног племства – шљахте, образованог 1768. у граду Бару у Подолији, који се до 1772. борио за очување Пољско-литванске Уније од Русије). За време Руско-турског рата 1768-1774, учествовао је у заузимању Хотина, борио се против Кримских Татара, султано-

Садржина писма. – Писмо се састоји од већег броја савета и упутстава у погледу организовања друштвеног и државног уређења земље. На самом почетку, Прозоровски вели да Вожд и устаници треба да искористе примирје за учвршћивање прилика у земљи, мудрим и корисним наредбама. Оне би се, према мишљењу руског фелдмаршала, састојале у следећем: 1) обезбедити слободно досељавање једновераца (хришћана) у Србију, посебно у градове, као што су Београд, Смедерево, Шабац, Ужице и друге, јер они имају „срећан положај“ и могу да приме већи број становника, што ће бити од велике користи; 2) помоћи и штитити слободу трговине, уз регулисање увоза и извоза према потребама земље; 3) осигурати свим Србима, који су се уз толико мука и невоља избавили угњетача, као и досељеним хришћанима, безбедност живота и имања; никоме се не сме одузети живот ни имање без решења владе коју је народ изабрао, али и такво решење не може се извршити док га Вожд не потврди; „такво је правило признато у свим просвећеним државама и у свим вековима као прво правило за подизање среће народа, јер без тога ни земљорадник не може да обрађује земљу, нити занатлија да упражњава свој занат, ни трговац да унапређује своју трговину, нити војник у својим напорима за одбрану отаџбине може бити спокојан и с успехом обављати свој посао“; 4) нико не може бити кажњен без суда. „Ви ћете наћи у мудрим законима великих монарха Русије, под којима империја толико векова процветава, да им је прво правило било: без суда да се нико не казни. Ко би против овога преступио, без обзира на његово звање, навући ће на себе гнев најмилостивијег покровитеља Србије а ви га морате сматрати за највећег непријатеља општег мира и као таквог предати суду и најстрожије казнити“; 5) треба одредити праведну плату за издржавање Врховног Војводе Србије, за чланове Совјета и друге старешине које се налазе у јавној служби. „Ја не могу никако мислити“ – додао је Прозоровски - „да би то представљало терет за Србију, која је осим уобичајених дажбина, издржавала неколико паша с њиховом многобројном свитом и знатан број Турака растурених по читавој Србији“; 6) лекара који је већ ангажован у руској служби код Родофиникина,⁹ требало

вих савезника, и том приликом је угушио један анти руски устанак. Године 1784. повукао се из службе, али га је царица Катарина II именовала 1790. гувернером Москве. На том положају остао је до 1795. године. За владе цара Павла I постао је командант једне дивизије у новом Руско-турском рату (1787-1792), а после смрти генерала Румјанцева именован је главнокомандујућим руских трупа. У немилост је пао 1797. године, али га је нови цар Александар I вратио у војску у рату Русије и Турске вођеном од 1806. до 1812. Фелдмаршал и главнокомандујући Дунавске армије постао је 1807, али је већ 1809. умро. Сахрањен је у Лаври Светог Александра Невског у Санкт-Петербургу.

⁹ Руски представник у Србији о чијој личности и делатности је опширно говорено у претходном раду из броја XLVIII – 2/2014 Зборника радова Правног факултета у Новом Саду (стр. 27-28).

би да користе и Срби да им обавља пелцовање становника од богиња, од које болести народ у Србији иначе страда и пропада; 7) најзад, све оне подле људе који имају зле намере, оговарају старешине и раструбљују неке пуне наде, треба Карађорђе да уклони, иначе ће српски народ изгубити царско покровитељство и тада је пропаст Србије неизбежна.¹⁰

Карађорђе се у писму кога је упутио 3. јуна 1808. године захвалио кнезу Прозоровском на саветима и упутствима, изразивши при том жељу да посети руског команданта у његовом штабу у Јашиу (Iași).¹¹ До тог сусрета није дошло, али су неке од мера које је у свом писму предлагао фелдмаршал Прозоровски, биле прихваћене и увелико примењиване у Србији.

б) Преписка Прозоровског и Родофиникина

Историјски увод. – Од 27. септембра до 14. октобра 1808. године преговарали су у немачком граду Ерфурту, престоници Тирингије,¹² француски цар Наполеон Бонапарта и император све Русије Александар I. Споразум два владара, познат као *Ерфуртска конвенција*, потписан је 12. октобра (30. септембра по Јулијанском календару) и њиме су прецизиране одредбе Тилзитског мировног споразума.¹³ Посебног значаја за прилике у

¹⁰ М. Медаковић, *Први српски устџанак и његов жалосџан свршеџак*, Нови Сад 1893, стр. 73-76; D. Janković, *nav. delo*, str. 137-138.

¹¹ Данас у Румунији, у то време престоница Молдавије, једне од две Дунавске кнежевине које ће 1862. образовати модерну румунску државу. Видети *Istorija rumunskog naroda, uredio akademik Andrej Ocetea*, Novi Sad 1979, str. 242-244.

¹² Немачки Thüringen, данас једна од 16 немачких савезних држава са званичним називом *Слободна држава Тиринџија* (Freistaat Thüringen).

¹³ Руска аристократија, која је продавала Великој Британији жито и дрво, жестоко се противила Тилзитском споразуму. С друге стране, пораз Наполеонове војске 22. јула 1808. у Бајлену (Шпанија) био је велики ударац за Наполеона и доказ Европи да Французи нису непобедиви. У таквим околностима састала су се два цара 27. септембра у Ерфурту са Наполеоновом жељом да ојачају савез. Окружен својим вазалима, „партером“ краљева, Наполеон је дочекао Александра у сјају и бљеску. Доведен је читав ансамбл Француске комедије (најстаријег и најпрестижнијег париског позоришта), кога је предводио чувени глумац Талма и који је одиграо чак 16 трагедија највећих француских аутора. Скупу су присуствовали и велики песник Гете (Johann Wolfgang Goethe) и тада млади философ Шопенхауер (Arthur Schopenhauer). Наполеон је настојао да још више веже Русију за себе, због рата у Шпанији и евентуалног новог рата са Аустријом. Међутим, против споразума је сплеткарио бивши француски министар иностраних послова Талџеран (Charles Maurice de Talleyrand-Périgord), из освете према Наполеону који га је 1807. смењено са положаја, али, на своју несрећу, није престао да се са њим саветује. Талџеран је преклињао Александра да не подржава Наполеона против Аустрије и да му не обећа своју сестру за жену. Споразум у 14 тачака је ипак потписан, а најважније одлуке су биле следеће: 1) Велика Британија се позива да прекине рат са Француском; 2) признаје се власт Русије над Финском; 3) Русија се обавезује да према својим могућностима помогне Француску у будућем рату против Аустрије. *Ерфуртска конвенција* је потврдила и цело-

Србији имали су чланови 8. и 9. конвенције, те их стога наводимо у целини, у француском оригиналу и нашем преводу:

8. Sa Majesté l'empereur de toutes les Russies, d'après les révolutions et changements qui agitent l'Empire Ottoman, et qui ne laissent aucune possibilité de donner, et par conséquent aucune espérance d'obtenir des garanties suffisantes pour les personnes et les biens des habitants de la Valachie et de la Moldavie, ayant déjà porté les limites de son Empire jusqu'au Danube de ce côté, et réuni la Valachie et la Moldavie à son Empire, ne pouvons qu'à cette condition reconnaître l'intégrité de l'Empire Ottoman, Sa Majesté l'empereur Napoléon reconnaît ladite réunion et les limites de l'Empire Russe de ce côté portées jusqu'au Danube.

(Његово Величанство Император све Русије, пратећи све револуције и промене које потресају Османско Царство, а које не дају никаквих могућности давања, а следствено томе ни било какву наду за добијање, довољних гаранција за личну и имовинску сигурност становника Влашке и Молдавије, и пошто је већ протегао границе свога Царства на тој страни до Дунава и присајединио Влашку и Молдавију своме Царству,¹⁴ може само под тим условом признати целовитост Османског Царства; Његово Величанство цар Наполеон признаје поменуто присаједињење и поменуте границе Руског Царства, које се протежу на тој страни до Дунава¹⁵).

9. Sa Majesté l'empereur de toutes les Russies s'engage à garder dans le plus profond secret l'article précédent, et à entamer, soit à Constantinople, soit partout ailleurs, une négociation, afin d'obtenir à l'amiable, si cela se peut, la cession de ces deux provinces. La France renonce à sa médiation. Les plénipotentiaires ou agents de deux nations s'entendront sur le langage à tenir, afin de ne pas compromettre l'amitié existante entre la France et la Porte, ainsi que la sûreté des Français résidant dans les Échelles, et pour empêcher la Porte de se jeter dans les bras de l'Angleterre.

(Његово Величанство Император све Русије обавезује се се да чува у највећој тајности претходни члан и отпочне преговоре, било у Цариграду

купност територија Турског царства, али како се ти чланови посредно тичу Србије о њима ће бити више речи у даљем тексту рада.

¹⁴ Да би створио потешкоће Русији на Дунаву, Наполеон је посаветовао Порту да опозове Константина Ипсилантија, владара Влашке и Александра Морузија, владара Молдавије, обојицу наклоњене Русији. Свргавањем два владара, Porta је прекршила одредбе хатишерифа из 1802. године, којим је трајање владавине било утврђено на седам година, па је Русија искористила пружену прилику и окупираше 1806. румунске кнежевине. Руске трупе су се задржале у Влашкој и Молдавији до 1812. године, када је неминовност рата са Француском навела цара Александра I да 28. маја 1812. године у Букурешту закључи мир са Турском. Видети *Istoriја rumunskog naroda*, uredio akademik Andrej Ocetea, Novi Sad 1979, str. 164-166.

¹⁵ Након окупације Влашке и Молдавије, Русија је избила на леву обалу Дунава.

или било где друго, с намером да добије споразумно, ако то буде било могуће, уступање ове две области. Француска се одриче свога посредовања. Опунномоћеници или представници двеју нација ће се споразумети око држања у тајности [овог члана] да се не би угрозило постојеће пријатељство између Француске и Порте,¹⁶ као и сигурност Француза који бораве у градовима и лукама Леванта,¹⁷ и да би се спречила Порта да се баца у наручје Енглеске).¹⁸

Иако Србија није била поменута у тексту *Ерфуртске конвенције*, чињеница да Наполеон и Александар I признају територијални интегритет и целокупност Османског Царства и да се Француска одрекла свог посредовања у будућим преговорима између Русије и Турске, ставила је српске устанике у врло тежак положај. Признавање целовитости територија Османског Царства, значило је да би Србија требало да остане саставни део Турске Империје. Снови о независности су се распршили! Француско одрицање од посредовања значило је да ће Русија преговарати сама са Османским Царством и да ће српско питање бити у тесној вези са руским политичким интересима на Балкану.¹⁹ Ипак, припремајући се за преговоре о мировном споразуму са Турцима, главнокомандујући руске Молдавске армије, кнез Александар Александрович Прозоровски, затражио је одговарајуће предлоге од Константина Константиновича Родофиникина, руског представника у Србији, о одредбама које би биле унете у мировни споразум, а које би се тичале Србије. Прозоровског је посебно занимало Родофиникиново мишљење о границама Србије, њеној трговини, политичким односима Срба са другим државама, о организацији врховне власти, законима, данку који је плаћан Високој Порти и порезима.

¹⁶ Спољна политика Француске била је дволична. С једне стране, одржавани су добри односи са Турском, посебно у периоду од 1804. до 1807, када је султан Селим III (1789-1807), подстицан од Наполеона објавио 1806. године Русији рат. С друге стране, након склапања Тилзитског мира, Русија у Ерфурту прихвата руску окупацију Влашке и Молдавије, али тражи од Русије да се тај члан уговора држи у тајности да се не би нарушили добри односи са Портом..

¹⁷ Речи из француског текста “la sûreté des Français résidant dans les Échelles“ превео сам са „сигурност Француза који бораве у градовима и лукама Леванта“ (Источног Медитерана). Француски израз *les Échelles du Levant* подразумева градове и луке на Источном Медитерану и у Северној Африци под влашћу Турске (мада и у самој Француској постоји локалитет *les Échelles*) у којима су француски трговци, уживали извесне повластице (пре свега, били су изузети из јурисдикције шеријатских судова), које су се заснивале на такозваним *капитулацијама*, споразумима француских владара и турских султана. Прва таква капитулација потписана је још 1536. између краља Франсоа I и Сулејмана Величанственог. Реч је изведена од турског *iskele* = скела, мада и у француском језику постоји реч *les échelles* у значењу, мердевине, степенице, лествице, скала, размера, степен, ступањ.

¹⁸ J. de Clercq, *Recueil des traités de la France*, tome II, Paris 1880, pp. 284-286.

¹⁹ Детаљније о томе расправља М. Ђорђевић, *Политичка историја Србије XIX и XX века*, том I (1804-1813), Београд 1956, стр. 227.

Српско питање у преписци Прозоровског и Родофиникина. – У писму кога је Родофиникин упутио 2. новембра 1808. кнезу Прозоровском изнети су предлози о неколико значајних питања

У питању будућих граница, Родофиникин је, не располагајући одговарајућим географским картама и не познавајући довољно географију Балкана, предлагао да се за Србију задрже старе границе: да западна граница према Босни, иде реком Дрином, као што је већ био случај. На југу, територија Србије би, према Родофиникину, стизала до Скопља, укључујући градове Ниш, Нови Пазар и Скопље. Међутим, кнез Прозоровски је сматрао, насупрот Родофиникиновом предлогу, да не би било добро да се Србија толико прошири. То би било штетно и за интересе руског цара, уколико Дунав постане граница између Русије и Турског царства. Граница на истоку, према Прозоровском, могла би бити река Тимок, али би тврђава Видин²⁰ остала под турском влашћу. Било би боље, сматрао је даље Прозоровски, да тврђава Ада Кале²¹ и такозвано Велико Острво²² припадну Влашкој, а не Србији. Родофиникин се сложио са тим, додавши да би на тај начин Руси могли да држе Србе под контролом („ибо тѣмъ Сербы могутъ быть обуздываемы“).

Када је у питању трговина, Родофиникин је сматрао да би Срби требало да добију право слободне трговине широм територија Османског Царства, али под заштитом руског конзула. Турцима би, пак, требало забранити прелазак преко српске територије, да би се избегли конфликти за које је Родофиникин сматрао да би били неизбежни. Прозоровски се није сложио са оваквим предлогом. Његово мишљење је било да би и Срби и Турци морали да уживају потпуну слободу трговине као и заштиту руског посланства. Родофиникин је мислио да би Срби требало да имају и сопствену монету.²³ Прозоровски се ни са овим није сагласио; сматрао је да би било јако тешко једну такву одредбу унети у мировни уговор, а запитао се и какву би корист Срби имали од тога.

²⁰ Видин је лука и тврђава на јужној обали Дунава, данас у северозападној Бугарској, близу граница са Србијом и Румунијом, центар Видинске провинције и православне митрополије (основане још 870. године). Према попису од 2011. године, град је имао 47 138 становника.

²¹ Ада Кале (турски *ada* = острво и *kale* = тврђава) је мало острво и тврђава на Дунаву, које је потопљено 1970. године, приликом изградње хидроелектране Ђердап. Острво се налазило око 3 километра низводно од румунског града Оршаве (румунски *Orșova*, немачки *Orschowa*, мађарски *Orsova*) и српског градића Текија и имало површину од 1,75 x 0,5 километара. У историји Првог устанка упамћено је као место где је Миленко Стојковић са својом четом похватио и погубио злогласне хахије.

²² Острво на Дунаву између Србије и Румуније.

²³ Поред турског новца у Србији су се и пре и после Првог устанка користиле различите стране валуте. Детаљније о томе видети В. Винавер, *Монете у Србији Првој устаника*, “Зборник Музеја Првог српског устанка”, II (1960), стр. 3-31.

Идеја руске дипломатије је била да ослобођена Србија постане држава под руским протекторатом. Поставило се питање да ли таква врста државе треба да одржава дипломатске односе са другим државама. Родофиникин је сматрао да Србија за извесно време не прима дипломатске и трговинске представнике из других држава, јер би то било штетно по руске интересе. Ово Родофиникиново мишљење Прозоровски је прихватио.

Вероватно најважнији али и најзанимљивији били су они делови из преписке Прозоровског и Родофиникина који су се односили на организацију власти, односно облик владавине будуће српске државе. Родофиникин је сматрао да би Србија требало да буде монархија са Кнезом на челу. Његова дилема је била да ли Карађорђе, кога би несумњиво већина старешина и народа најрадије прихватили, треба да буде наследни или изборни кнез. Ако би кнез био изборни, то би према Родофиникину, означило почетак раздора у земљи у којој се и иначе сматра да је убити човека сасвим мали грех. Али, ако би Карађорђе био признат за наследног кнеза, то би могло да постане сметња за даље руске комбинације. Прозоровски је, пак, био много одређенији: Карађорђе би свакако требало да буде наследни кнез и да то достојанство остане у његовој породици. Избор кнеза, сматрао је Прозоровски, омогућио би Високој Порти и Аустрији да бројним сплеткама покушају да наметну неког од фанариотских Грка,²⁴ јако омражених у Србији. Стога би било изузетно значајно да се Карађорђевићев син пошаље на образовање и васпитање у Санкт Петербург, јер би се тамо, као будући владар, усмерио да води политику у складу са интересима Русије. Прозоровски је велик значај придавао и уређењу Сената (односно Совјета). Организацију Сената, предвиђену уставом, требало би поред Русије да гарантује и Француска, да би се на тај начин спречило уплитање Аустрије. Поред српског кнеза, као председника Сената, требало би поставити и једног руског кнеза или агента, а можда и још једног кога би дала Француска. На тај начин, сматрао је Прозоровски, ограничила би се Карађорђева самовоља и спречило доношење одлука супротних руским интересима. У српским градовима треба да буду смештене јединице српске војске²⁵ које би Русија снабдевала официрским и другим стручним кадром, као и наоружањем.

Родофиникин и Прозоровски су у једном питању били потпуно сложни. У ослобођену Србију треба унети руске законе.

Поставило се и питање да ли будућа Српска држава под руским протекторатом остаје у вазалном односу према Високој Порти и да ли јој је

²⁴ Видети рад из броја XLVIII – 2/2014 Зборника, посебно стр. 27, нап. 12.

²⁵ Супротно члану 4 такозване *Паулучијеве конвенције* која предвиђа руске војне гарнизоне у српским градовима. Видети Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, XLVII – 2/2013, стр. 32.

дужна да плаћа данак (да буде такозвана *џрибуџарна кнежевина*). Родофиникин је скретао пажњу Прозоровском да су Срби врло осетљиви на плаћање данка и да и саму реч данак мрзе. Ипак, он је преложио да Срби дају Турској на име данка 100 000 гроша. Прозоровски би требало да искористи свој ауторитет и да објасни Карађорђу да се та сума плаћа због Бугара и Бошњака који су за време Првог устанка имигрирали у Србију, па да их Турци не би протерали. За њих би се заузела Русија, али би Срби требало то да плате. Тако би Срби имали илузију да данак не плаћају за себе, већ за досељенике који су им блиски по вери и језику и сродни по крви. Прозоровски је објашњавао да је немогуће унети у мировни уговор да Србија уђе у састав Руског царства, јер се руске територијалне претензије протежу само до Дунава. Поред данка у новцу Срби би требало, наставља Прозоровски, да Турцима дају и одређену количину жита, јер су Влашка и Молдавија, које је Турска изгубила, биле житнице и снабдевале житом чак и сам Цариград. Такав поступак помогао би Русији да Висока Порта пристане на границу Дунавом.

Најзад, Родофиникин и Прозоровски су расправљали и о порезима које би требало увести у Србији. Сагласили су се да порези треба да замене све феудалне дажбине које су се раније дуговале Турцима. Родофиникин је сматрао да висину пореза у Србији треба да одреде Совјет и Кнез и да она не сме да пређе трећину оне суме која се раније плаћала Турцима. Све врсте кулука²⁶ треба укинути, изузев оних који се односе на изградњу путева и мостова.²⁷

Руски цар Александар I сложио се са Родофиникиновим предлозима од 2. новембра 1808. и са примедбама Прозоровског. На основу једног извештаја кога је заменик руског министра иностраних послова Салтиков упутио 7/19. децембра 1808. фелдмаршалу Прозоровском, може се закључити да је цар Александар I непрекидно истицао нужност да српски народ стекне поверење у Русију, које би, према цару, требало одржавати, гајити и чувати. Цар је, поред тога, био против учешћа руских и француских чиновника у раду српског Совјета. Сматрао је да руски агент у Србији треба да користи власт која је проистекла из узajамног поверења и да пази да ни на који начин не повреди понос српског народа који је поникао ни из чега.²⁸

²⁶ Реч је изведена од турских израза *kul* = роб и *kulluk* = ропство, робовски рад. Видети А. Шкалjiћ, *nav. delo*, стр. 424.

²⁷ В. Божишић, *Разборъ сочинения Н. А. Попова „Росия и Сербия“*, Санктпетербург 1872, стр. 188-191; Д. Јанковић, *nav. delo*, стр. 141-144.

²⁸ *Внешняя политика России XIX и начала XX века*, серия I, том IV, Москва 1965, стр. 425-426.

Карађорђе није био уопште упознат са Родофиникиновим предлозима као ни са његовом преписком са Прозоровским. Пошто је био врло неповерљив према руском посланику, одлучио је да пошаље једну депутацију кнезу Прозоровском у његов штаб у Јашију. Српски посланици²⁹ имали су прву аудијенцију код Прозоровског 13. јануара 1809. године. Разговори су били врло срдачни и отворени али се две стране нису споразумеле. Охрабрени војним успесима из претходних година Срби су тражили потпуну независност и своју сопствену самосталну државу. Међутим, Прозоровски им је објаснио да потпуна независност не долази у обзир. Србија је окружена са три велика Царства (Руско, Аустријско и Турско) и не може самостално опстати без заштите неке од ових моћних држава. Срби не могу захтевати од Русије, отворено је изјавио Прозоровски, да стави изнад својих интереса интересе једне мале земље (Србије) и да зарати са неком од великих сила зарад Србије.

Поред Прозоровског, Југовић је разговарао и са генералом Сиверсом, једним од саветника руског фелдмаршала, коме је изнео српске захтеве изложене у пет тачака: 1) неодложно признање потпуне и безусловне независности Србије, односно да се Порта одрекне врховне власти над Србијом и призна њену независност; 2) утврђење тадашњих граница Србије; 3) право Срба да отпочну рат са Турцима, ако Русија закључи мир са Турском, а ова се не буде одрекла својих права на Србију; 4) обавеза Срба да неће закључивати никакав мир с Турцима без пристанка Русије, и 5) (као тајни члан) обавеза Србије да се држи свога савеза са Русијом и да је помаже против сваког непријатеља.

Обавештен одмах о српским захтевима, Прозоровски је Југовићу рекао да се Србија мора задовољити да остане под заштитом Русије али и да плаћа извештан данак Турцима, али се Турци неће мешати у унутрашње ствари Србије. Другим речима, руски фелдмаршал обећао је Србима вазалну кнежевину са унутрашњом самоуправом под заштитом Русије.

У руском пројекту који се припремао за закључење мировног уговора са Османским Царством за Србе је било предвиђено следеће (члан 5): а) потпуна амнестија за све што се дотле догодило; б) потпуна унутрашња аутономија; в) јемство и заштита руског цара; г) плаћање годишњег данка

²⁹ Српску делегацију сачињавали су Иван Југовић (право име Јован Савић), полиглот и један од најобразованиј Срба тога времена, Павле Поповић, члан Правитељствујушћег Совјета и Јањићије Ђурић, Карађорђеви лични секретар и историчар Првог устанка. Прозоровски је разговарао само са Југовићем, који, како је то рекао Прозоровски, "није глуп", док су друга двојица, која су га подсећала на руске мужике, све време ћутала. Видети извештај Прозоровског министру Салтикову у А. Петровъ, *Война Росии съ Турцией, 1806-1812 гг.*, томъ I, С. Петербургъ 1885, стр. 253.

у износу од 100 000 гроша.³⁰ Дакле, у односу на такозвани Ичков мир³¹ и нека ранија обећања, новина је била само заштита руског цара.

Међутим, после преговора у Јашију, међународна политичка ситуација се променила на штету Русије. Уједињено Краљевство (Велика Британија, Енглеска), највећи Наполеонов непријатељ, потписало је 5. јануара 1809. године мировни споразум са Високом Портом, којим је окончан Турско-Енглески рат.³² Влада Уједињеног Краљевства гарантовала је интегритет Османског Царства и обећала да ће га својом флотом подржати. Ратним бродовима забрањен је пролаз кроз мореузе (Дарданеле и Босфор), а за узврат британским трговцима додељене су бројне олакшице на територији Османског Царства. У таквим околностима Руско-Турски преговори су 22. марта 1809. године прекинати и рат се наставио. Срби су у том рату поново стали на страну Русије.

Због промењене међународне ситуације и овај покушај Русије да уреди државно и друштвено уређење у устаничкој Србији, остао је мртво слово на папиру.

³⁰ А. Петров, *нав. дело*, стр. 253-256; Г. Јакшић, *Европа и васкр Србије*, Београд 1933, стр.121-127; М. Вукићевић, *Односи Русије према Србији у време Првог устаника од краја 1808. до краја 1813*, „Дело“, књига 23, свеска 3, мај 1902, стр. 380-397; D. Janković, *nav. дело*, стр. 146-147.

³¹ Године 1806, српски устаници су послали београдског трговца Петра Ичка (рођен у Катраници у грчкој Македонији) као свог опуномоћеника турској влади у Цариграду. Пошто је Ичко одлично говорио турски и имао добре везе међу Турцима, успео је да за устанике испослује врло повољан мировни споразум (такозвани „Ичков мир“). Међутим, заведени руским обећањима вође српског устанка су одбацили понуђени мировни споразум и вероватно отровали Ичка, наводно због његове сарадње са Турцима. Српски устаници су се тада прикључили Русима као њихови савезници у рату са Турском (1806-1812), надајући се потпуној независности. Детаљније о „Ичковом миру“ видети С. Новаковић, *Ичков мир. Покушај непосредног измирења Србије и Турске 1806-1807*, „Глас Српске Краљевске Академије“, LXVI, 1903; М. Гавриловић, *Ичков мир*, „Српски књижевни гласник“, књига IX, бр. 2 (1903), стр. 104-123; М. Вукићевић, *Карађорђе*, књига друга, Београд 1912 (репринт 1981), стр. 385-387, 417-423.

³² Ради се о мировном споразуму склопљеном 5. јануара 1809. године у турском граду Чанак (Сапак) у близини Дарданелског мореуза, те је овај мир познат као уговор из Чанака или Дарданелски мир.

*Srđan N. Šarkić, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

Russian Attempts on Constitutional Issue of Insurgent Serbia (1804–1813) (Part Three – The Advices of Prince Prozorovski)

Abstract: *As a result of the peace-treaty between France and Russia in Til-sit (July 7, 1807), a truce was concluded between Russia and Turkey in Slobozia (August 12, 1807). The peace treaty from Slobozia had a great importance for Serbian insurgents because it was the first act where Russia demonstrated its protection of Serbia. That way, at the end of 1807, the Serbian Uprising was crowned with successes on all fields. The country was liberated from the Turks, the mighty protection of Russia was ensured and the economic activities increased. It was under such circumstances that Karađorđe received on May 13, 1808, a letter from Russian field marshal Alexander Prozorovski (1732-1809), commander-in-chief of Russian Danubian army situated in Moldavia. The letter contained advices concernig the social and constitutional organization of Serbia. Karađorđe should use the truce for further securing of the peace in Serbia, through wise and useful decrees. Those ordinances, according to Prozorovski, would be the following: 1) to secure free settlements of Christians in Serbia; 2) to help and to protect the free market; 3) to ensure safety of life and property; 4) nobody can be punished without a sentence handed down by the court; 5) to fix the salary for the Vožd, members of the Senate and other chieftains.*

In his letter dated June 3, 1808, Karađorđe expressed gratitude to Prozo-rovski, expressing the wish to visit him in his headquarters. However, political and military circumstances prevented the desired meeting, but some of Prozo-rovski's advice was already realised in Serbia.

In September 30/October 12, 1808, the so-called Erfurt Convention was signed between Napoleon and Russian Emperor Alexander I. Although Serbia was not mentioned in the text of the Erfurt Convention, the fact that Napoleon and Alexander I recognize the integrity of the Ottoman Empire and that France renounces its mediation in future negotiations between Russia and Turkey, put Serbian insurgents in a very difficult situation. The recognition of the integrity of the Ottoman Empire, meant that Serbia would remain a part of the Ottoman Empire. The French renunciation of mediation meant that Russia would negoti-

ate alone with Ottoman Empire and that the Serbian issue will be in connection with Russian political interests in the Balkans. However, while preparing the negotiations for the peace-treaty with Turkey, commander-in-chief of Russian Danubian army Prince Alexander Alexandrovich Prozorovski asked the proposals from Russian envoy in Serbia, Constantine Constantinovich Rodofinikin, concerning the provisions which would treat Serbia. Prozorovski especially asked Rodofinikin's opinion regarding the borders of Serbia, its trade, Serbian relationships with other countries, the organization of supreme power, laws, the tribute payed to the Sublime Porte, and taxes.

Due to the international political situation that changed to the detriment of Russia, all Russian attempts to find a solution to the basic constitutional issue for Serbia remained a dead in the water.

Key words: *Prozorovski, Rodofinikin, Karađorđe, Vožd, Senate, advices, Serbia, Russia, Turkey.*

Датум пријема рада: 23.07.2015.